

जाहिरातीचे दर.

सालील पत्र्यावर चोकराती
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे ५.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल इंग्राल माफ)
किरकोळ अंकास
दीन आणे.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति । —कौटिलीय अर्थशास्त्र

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

सहसंपादक—श्री. वा. काळे

वर्ष ११

पुणे, बुधवार तारीख २८ फेब्रुवारी, १९४५

अंक ९

सांड हार्टिना

छातीय पचवण्याचे, वायू उगारणे, छातीत
कळ करणे वगळ वारणे, रक्तवाहू पान
वाहणे व हृदयाची कठोरता वाढवणे सास
शुद्धीकर.

ओ रि जि न ल
मा म्ही ते ला चे
कारलामदार.

ड. क. सांड ब्रदर्स, बेंबूर, लिमिटेड.
मॅन्डु, केमिस्ट्री व इन्डिस्ट्री.
बेंबूर, मुंबई.

पुणे चीफ एजंट :
मे. श्रीदत्त एजन्सी
१०० रविवार पेठ,
माती चौक, पुणे २.

कोल्हापूर विक्रेते :
मे. भागवत भाणि कं.
कांच लाइन

सातारा जिल्हा एजंट :
मे. जोशी आणि
मंडळी
भवानी पेठ.

अहमदनगर विक्रेते :
मे. देशमुख आणि कं.
नवी पेठ.

—कोको प्या—

कोको हे उत्कृष्ट पेयाचे आहे. सध्यांच्या अन्नदत्ता-
ईच्या दिवसांत तर अशा पेयाची अधिक जरूरी आहे.

“ सॅचवर्क ”

कोकोची मागणी करा. म्हणजे स्वस्त, उत्कृष्ट व शुद्ध
कोको मिळेल.

—साठे चॉकोलेट बक्स,
पुणे २.

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उठाढाली
- ४ सहकार

तयार कपड्यांचे
व्यापारी

महिंद्रकर ब्रदर्स

गिरगांव, मुंबई नं. ४ व बुधवार चौक, पुणे.

संस्थापक : कै. नानासाहेब सरपोतदार

पूना गेस्ट हाऊस

टेलिफोन
नं. ७७९

विविध माहिती

पञ्चवैयक शिक्षणाची वित्तीय सौभ

मद्रास सरकारने मद्रास येथील व्हेटरनरी कॉलेजांत प्रतिवर्षी तीन स्त्री विद्यार्थी घेण्याचे ठराविले आहे. सरकारी शिक्षण संस्था व नोकऱ्या ह्यांत स्त्री-पुरुष असा भेद राहू नये, ह्या घोरणास अनुसरून वरील हुकूम सरकारने काढला आहे.

वारसा कर लादण्यास सरकारला अधिकार

हिंदुस्थान सरकारला वारसा कर वसविण्याचा अधिकार देणारे बिल ब्रिटिश लांडीच्या सभेने मंजूर केल्यानंतर ते कॉमन्स सभेत आले. तेथे त्याची तीनही वाचने झाली. राजेसाहेबांची संमति मिळताच, त्याचे कायदांत रूपांतर होईल.

ऑस्ट्रेलियाची लोकसंख्या वाढविण्यासाठी मुलांची आयात

सहा ते १४ वर्षांची ब्रिटिश व सहा ते १२ वर्षांची इतर देशांतील अशी १७,००० मुठे ऑस्ट्रेलियांत दरसाल आणविण्याच्या योजनेस ऑस्ट्रेलियाच्या प्रधान मंडळाने मान्यता दिली आहे.

भुद्रमुगापासून " लोकर " तयार करणार

भुद्रमुगापासून लोकरीसारखा घागा निर्माण करण्याचे प्रयोग इंग्लंडमध्ये यशस्वी झाले आहेत. लोकरीचे गुण त्यामध्ये असल्यामुळे कमी वजनाचे गरम कपडे बनविण्यास त्याचा चांगला उपयोग होण्याजोगा आहे.

सहकारी चळवळीच्या वाढीच्या योजनेसाठी कमिटीची स्थापना

सहकारी चळवळीच्या वाढीची योजना आखण्याकरिता हिंदुस्थान सरकारने एक कमिटी नेमली आहे, तिचे श्री. आर. जी. सरय्या (मुंबई प्रां. सहकारी बँकेचे चेअरमन) हे अध्यक्ष आहेत. कमिटीची कचेरी मुंबई येथे रिझर्व्ह बँकेत राहिल. रिझर्व्ह बँकेचे मि. शेर जंग खान हे कमिटीचे सेक्रेटरी आहेत.

नॅशनल न्युट्रिमेंटस लि., कलकत्ता

" व्हिटामिन्स " बनविणाऱ्या वरील कंपनीस ३१ मार्च, १९४४ अखेर संपलेल्या वर्षी १,७५,४७५ रु. नफा झाला. प्रेफरन्स भागीदारांना करमाफ ७३%, ऑर्डिनरी भागीदारांना करमाफ १०% व डिफर्ड भागीदारांस २५% करमाफ दिव्हिडंड मिळाले. कंपनीने मागविलेली यंत्रसामग्री चालू झाली म्हणजे तिचे उत्पादन पुष्कळच वाढेल. कंपनीच्या चार कारखान्यांना मिळून दररोज १,००० मण दूध लागेल ते स्वतःच्या डेअर्रीतूनच घेण्याची कंपनीची योजना आहे. त्याकरिता गोठे बांधणे व जनावरे विकत घेणे ह्यांस ५० लक्ष रुपये लागतील.

बी. व्ही. कार्टेली

वरील त्रैमासिकाचा डिसेंबर, १९४४ चा अंक प्रसिद्ध झाला आहे. शेतकऱ्यांच्या जीवनांत आर्थिक लोकशाही निर्माण करायची असल्यास सहकारी चळवळ त्यास कशी सहायकारक होईल, ह्याचे वर्णन पहिल्या संपादकीय लेखांत आलेले आहे. १८ व्या प्रांतिक सहकारी परिषदेचा वृत्तांत श्री. जी. एच. ठाकोर ह्यांनी कथन केला आहे. इन्स्टिट्यूटच्या पोस्टॉर डेव्हलपमेंट कमिटीच्या रिपोर्टाचा परामर्श श्री. पी. एन. डायव्हर ह्यांनी घेतला आहे. श्री. बी. व्ही. कुंभारे ह्यांनी " अमेरिका संडातील सहकारी चळवळ " ह्या ई-ले. ऑफिसने प्रसिद्ध केलेल्या पुस्तिकेचे परीक्षण केले आहे. त्रैमासिकाने आपल्या मर्यादित शुभ-संख्येतहि पूर्वीचे स्वरूप कायम राखले आहे.

महाराष्ट्र बँकेची वार्षिक सभा

बँक ऑफ महाराष्ट्र लि. ची वार्षिक सभा रविवार, ता. २५ रोजी भरली होती. सभेने डायरेक्टरांनी सुचविलेली नफावाटणी मंजूर केली व निवृत्त होणाऱ्या डायरेक्टरांची आणि ऑडिटरांची फेरनिवड केली. अध्यक्ष, श्री. घों. कृ. साठे, ह्यांनी बँकेच्या प्रगतीचा आढावा घेऊन भागीदार व ठेवीदार ह्यांनी बोर्डावर दर्शविलेल्या विश्वासाचे ते फळ आहे, असे सांगितले.

हिंदुस्थानाचे व्यापारी दृष्ट्या अविभाज्यत्व

आंध्र बँक लि. च्या मद्रास येथील शाखेचे उद्घाटन करतांना श्री. सी. राजगोपालाचार्य ह्यांनी खालील उद्गार काढले:—

" कशाचाच अभिमान नसण्यापेक्षा प्रांतिक अभिमान पक्करला. प्रांतिक अभिमानाचे राष्ट्रीय अभिमानांत पुढे रूपांतर होऊ शकते. व्यापार व बँकिंग ह्यांना सर्व अनुकूल गोष्टीपासून फायदा करून घ्यावयाचा असतो. तेव्हां प्रांतिक वृत्तीच्या पायावर बँकेने प्रादेशिक हित केले, हे ठीकच आहे. २२ वर्षे हे करून आता बँक मद्रासला शाखा उघडीत आहे व प्रांतिक कवच फोडीत आहे. भाषेमुळे लोकांचे वेगळे गट पडले तरी व्यापार, उद्योगधंदे, आर्थिक देवघेवी ही सर्वव्यापी असतात. देश कितीहि प्रांतांत विभागलेला असो, कितीहि भाषा देशांत बोलल्या जावोत व राज्यघटना कितीहि भिन्न असोत, हिंदुस्थान हा व्यापारी व सांस्कृतिक दृष्ट्या अविभाज्यच राहिल, हे उघड आहे. "

घाघिणीची आयात

हिंदुस्थानांत दरमहा १,२०० वॅगन्स तयार होऊ शकतील, परंतु प्रत्यक्ष मासिक उत्पादन ५०० वॅगन्सच्यावर जात नाही. ते ७०० वॅगन्सपर्यंत वाढविण्याचा प्रयत्न चालू आहे. सरकारने परदेशांतून एकूण ४६,७३० ब्रॉड गेज वॅगन्स, १२,४८१ मीटर गेज वॅगन्स, ९३७ ब्रॉड गेज इंजने व ४१५ मीटर गेज इंजने मागविली आहेत.

डोंगर
याच्या
बालामुखाने
अशक्त मुले
सशक्त होतात!

व्ही. पी. बेडेकर
आणि सन्स लि.
मुंबई.
मसाल्याचे व्यापारी
पुणे एजंट—
द. ना. हेजीब

डोंगर
याच्या
शुद्ध निलगिरी तेल.

अर्थ

कृषिसंवर्धनांत सहकाराचें स्थान

व्यक्ती, सहकार आणि सरकार

युद्धसमाप्तीनंतर हातीं घेण्यांत यावयाच्या आर्थिक संवर्धनाच्या योजनांची बनावट आणि चर्चा हिंदुस्थानांत सध्या जोरानें चालू आहेत. उद्योग-धंदे, व्यापार, वहानूक ह्यांचा विस्तार व त्यांत सुधारणा घडवून आणण्यासाठी लागणारे भांडवल व कुशल मनुष्यबळ ह्यांचा पुरवठा कसा करता येईल ह्याचा सदरहू योजनांच्या अनुषंगानें विचार होत आहे. हिंदी जनतेची प्राप्ती वाढवून तिची रहाणी सुधारणे हा सर्व आर्थिक अभिवृद्धीच्या योजनांचा मुख्य उद्देश आहे आणि त्यासंबंधांत विचार व चर्चा करणारांची संपूर्ण एकवाक्यता आहे. तथापि, उद्योग-धंद्यांच्या विस्ताराचे मानानें तो हेतू साध्य करण्यांत व्यक्ती, त्यांचे संघ व सरकार ह्यांचा हात किती असावा आणि त्यांच्या कर्तृत्वास कोणत्या मर्यादा घालण्यांत आल्या पाहिजेत ह्याविषयी तीं मतभेद आहेत असे स्पष्ट दिसून येते. नफ्याच्या लाभासाठी व्यवहार करणारांच्या हातीं धंदे-व्यापार असावा का तो कामगार वर्गाच्या सत्तेनें चालावा आणि राष्ट्रीय सरकारचें नियंत्रण व नियमन ह्या औद्योगिक संघटनांत कोठें व किती असावे हे प्रश्न येथें उपस्थित होतात. व्यक्तीचें आर्थिक नेतृत्व स्वार्थमूलक असलें तरी तें राष्ट्राच्या कल्याणास उपकारक होत असल्यानें तें नाकारणें किंवा दूर करणें समाजाच्या हितास विघातक आहे. ह्याकरितां अपरिहार्य दिसेल तेथेंच व तेवढ्यापुरतेंच राजसत्तेचें नियंत्रण व नियमन अंगिकारण्यांत यावें असें मत "मुंबई योजने"च्या कर्त्यांनीं व्यक्त केलें आहे. स्वतःच्या व्यक्तिगत नफ्याच्या मार्गे लागलेल्या लोकांच्या हातीं हिंदी राष्ट्रानें आपले आर्थिक भवितव्य जाऊं न देतां त्याची घडण आपल्या सत्तेनें करावी अशी विचारसरणी त्या विरुद्ध मांडण्यांत आलेली आहे.

हिंदुस्थानांत शेतीचा धंदा अत्यंत महत्त्वाचा आहे आणि तो पुढें तसाच राहणें अपेक्षित आहे. ह्यामुळे त्याचा विस्तार कोणत्या प्रकारच्या संघटनेच्या मार्गानें घडवून आणला जावा ह्याचा विचार होणें अत्यंत अगत्याचें झालें आहे. जमिनदारी, कुळवारी व रयतवारी अशा जमीन धारणाच्या पद्धती ह्या देशांत रूढ आहेत आणि बहुसंख्य शेतकरी अल्प प्रमाणावर धंदा करणारे आहेत. ह्या लोकांच्या हातून स्वतःच्या धंद्याची सुधारणा व उन्नति, भांडवल व शिक्षण ह्यांचे अभावीं, कशी घडून येणार ? हा प्रश्न येथें उद्भवतो. सहकारी संघटनांचे सहायानें हा कार्यभाग पार पडतां येईल ह्या त्यांच्या उत्तरास अनेक विचारवंतांकडून मान्यता मिळाली आहे व मिळण्यासारखी आहे. सहकाराचें ह्यासंबंधांतलें औचित्य आणि कार्यक्षमता ह्यांचें दिग्दर्शन श्री. वैकुंठराय मेघा ह्यांनीं गेल्या नाताळांत अलाहाबाद येथें भरलेल्या शेतीविषयक अर्थशास्त्राचा विचार करणाऱ्या तज्ज्ञांच्या परिषदेत वाचलेल्या निबंधांत केलें, त्याची कल्पना येथें दिली असता ती

बोधप्रद होंण्यासारखी आहे. निबंधाचा विषय "कृषिसंवर्धनांत व्यक्ती, सहकार व सरकार ह्यांचें स्थान" हा होता.

कृषिसंवर्धन योजनेच्या मुळाशीं दोन तत्त्वे असलीं पाहिजेत असें गृहीत घरून श्री. वैकुंठराय ह्यांनीं आपल्या विचारांची मांडणी केली आहे. योजनात्मक धोरण म्हटलें म्हणजे आर्थिक व्यवहारांचे बाबतींत राजसत्तेच्या तटस्थ वृत्तीचा अंत, ही पहिली गोष्ट आणि दुसरी गोष्ट, उद्योग-धंद्यांत वैयक्तिक जबाबदारीची भावना व प्रातिनिधिक सत्ता ह्यांस योग्य स्थान असण्याची आवश्यकता ही होय. आर्थिक योजना सक्तीनें लोकांवर लादणें आणि ती त्यांनीं स्वेच्छेनें अंगिकारावी ह्याकरितां त्यांचें मत वळवणें ह्या दोहोंत मोठा फरक आहे. सहकारी संघटनेंत वैयक्तिक स्वातंत्र्य आणि लोकसत्ता ह्या दोन्ही गोष्टी साधतां येतात हें दाखवून त्याचा उपयोग, धान्याचें उत्पादन वाढवणें व त्याची नीट वाटणी करणें ह्या कामीं सध्याच्या नवींच्या व तुटवड्याच्या परिस्थितीत कसा करतां येईल आणि युद्धोत्तर काळातील आर्थिक पुनर्घटनेंत सहकारी संस्था कोणतें कार्य विधायक रीतीनें करूं शकतील ह्याचें विवेचन श्री. वैकुंठराय ह्यांनीं केलें आहे. मुंबई सरकारनें धान्याच्या पिकांचें बाबतींत सक्तीचे कायदे केले आहेत, त्यांची आवश्यकता युद्धोत्तर काळांत राहणार नाही. परंतु ह्या प्रकारची व्यवस्था जरूर वाटल्यास ती सहकारी सोसायट्यांसारख्या संस्थांवर सोपविणें इष्ट होईल. शास्त्रीय संशोधनें, शिक्षण, प्रात्याक्षिकें, पाणी, बी-बियाणें, सतें, सुधारलेलीं औतें इत्यादि बाबतींत शेतीस सहाय-देण्याची जबाबदारी सरकारनें पत्करली पाहिजे. तथापि, शेतजमीनीचें एकत्रीकरण, शेतमालाची विक्री व साठवण, चांगल्या जनावरांची पैदास इत्यादि बाबींचें संघटन सहकारी पद्धतीचें असलें पाहिजे. सरकार व सहकारी संस्था ह्यांच्या कार्याच्या मर्यादा आणि व्याप हीं दाखले देऊन श्री. वैकुंठराय यांनीं विशद केली आहेत. शेतमालाच्या किंमती शेतकऱ्यांस किफायतशीर होतील अशा आणि स्थिर राखणें, निश्चिंत व नियमित शेतमालाचे बाजार स्थापणें, जमीन धारणाच्या पद्धतींत सुधारणा करणें, कालवे-पाटबंधारे व रस्ते बांधणें इत्यादि गोष्टी सरकारी कायद्याच्या व जबाबदारीच्या क्षेत्रांत येतात. परस्पर सहायानें व स्वावलंबनानें शेतकऱ्यांनीं स्वतःची सुधारणा करून घ्यावी ह्यासाठीं सरकारनें उत्तेजन द्यावें आणि सहाय व मार्गदर्शन करावें म्हणजे योजनात्मक आर्थिक संवर्धन योग्य रीतीनें व लोकसत्तेच्या आणि व्यक्तिस्वातंत्र्याच्या तत्त्वांवर घडून येईल. हें इष्ट साध्य फलद्रूप करण्याचें सामर्थ्य सहकारी संघटनेंत आहे. आत्यंतिक भांडवलशाही आणि दुसऱ्या टोकास जाणारा समाजसत्तावाद यांचेमध्ये सहकारी संस्था राहतात आणि त्या दोहोंतले ग्राह्य गुण आचरणांत आणतात हें श्री. वैकुंठराय ह्यांच्या निबंधांत तपशीलवारपणानें दाखवण्यांत आलें आहे.

सिंधू नदीच्या पाण्याची वाटणी

सिंधू नदीच्या पाण्याच्या वाटणीबद्दल पंजाब व सिंध ह्या प्रांतांच्या सरकारांतील बांधा अद्याप मिटलेला नाही. तो मिटविण्याचा आतां पांचव्यांदा प्रयत्न चालू आहे. बांधा आपसांत मिटला नाही, तर भारतमंड्यांच्या हक्कमाप्रमाणें पाण्याची वाटणी केली जाईल.

प्रिव्हि कौन्सिलच्या निकालानें उरग्न केलेला गोंधळ

(हिंदुस्थान सरकार ह्या संवधांत प्रांतिक सरकारें व हायकोर्टें ह्यांचीं मते मागवून इष्ट ती दुरुस्ती करणारें बिल मध्यवर्ती विधिमंडळांत मांडणार आहे.)

जन्मास न आलेल्या मुलांच्या बाबतीत मृत्युपत्र किंवा ट्रस्टद्वारे दिलेल्या देणग्यांच्या योग्ययोग्यतेविषयी प्रिव्हि कौन्सिलने नुकताच एक निकाल दिल्याने त्यांचे बाबतीत उलथापालथ होण्याचा संभव निर्माण झाला आहे. आपल्या जन्मास येणाऱ्या मुलाबाळांच्या करता कोणीहि आपण मृत्युपत्रानें किंवा ट्रस्टडीडअन्वये कांहींतरी योजना करून ठेवीत असतो. अनिश्चित कालपर्यंत एकाच कुटुंबांत किंवा घराण्यांत मिळकत डांबली जाऊं नये म्हणून कायद्यानें या बाबतीत कांहीं निर्बंध घातले आहेत. समाजाच्या सुस्थितीच्या दृष्टीनें असे निर्बंध आवश्यक आहेत. सध्याच्या कायद्याप्रमाणें जर जन्मास येणाऱ्या मुलांनातवांकरता मृत्युपत्र किंवा ट्रस्ट यांचे अन्वये कांहीं तरतूद करावयाची असेल तर एकाद्या माणसास आपली इस्टेट हयात असलेल्या त्याच्या नातेवाइकास त्याचे हयातीपर्यंत देऊन तदनंतर ती मिळकत अद्याप जन्मास येणाऱ्या मुलांना किंवा दुसऱ्या कोणाला देतां येत असे. अशावेळीं जन्मास येणारा जर १८ वर्षेपर्यंत जगेल किंवा एखाद्या विवक्षित गृहस्थ्याच्या पाठीमागेही तो हयात असेल तर त्यास वरीलप्रमाणें मिळकत द्यावी अशी अट मृत्युपत्र करणारा किंवा ट्रस्टडीड करणारा मृत्युपत्रांत किंवा ट्रस्टडीडमध्ये घालीत असे व त्यावर कायद्यान्वये आक्षेपही घेतला गेला नव्हता. तसेच, ट्रस्टडीड करून देवणारा त्याच्या हयातीपर्यंत ट्रस्टडीडमधील मिळकतीवर स्वतःचा ताबा ठेवीत असे. ती अटही आतां नवीन प्रिव्हि कौन्सिलच्या निर्णयानें मुंबई हायकोर्टानें बेकायदेशीर ठरविली असल्यानें सदर ट्रस्टस बेकायदेशीर होणार आहेत व वरीलप्रमाणें जन्मास येणाऱ्यांना सनिबंध अशा दिलेल्या देणग्याही बेकायदेशीर ठरणार आहेत. प्रिव्हि कौन्सिलचे या बाबतीत असे मत आहे कीं याप्रमाणें दिलेल्या देणग्या किंवा केलेली तरतूद ही सनिबंध असून मृत्युपत्र करणाराची मिळकतीवर ज्याप्रमाणें पूर्णत्वानें मालकी असते तशी मालकी विनाअट न जन्मलेल्यांकडे जात नाही म्हणून सदरची तरतूद बेकायदेशीर आहे.

प्रिव्हि कौन्सिलच्या या निर्णयानें अनेक मृत्युपत्रांत व ट्रस्टडीडमध्ये या प्रकारें दिल्या गेलेल्या देणग्यांचे बाबतीत फार घोटाले माजण्याचा संभव आहे व अनेक लोकांना निष्कारण नुकसान सोसावें लागणार आहे. आतांपर्यंत अनेक न्यायाधीश व कायदेपंडित यांनी अशा सनिबंध दिलेल्या देणग्या कायदेशीर धरल्या आहेत; व त्याप्रमाणें अनेकांनी आपल्या मृत्युपत्रांत व ट्रस्टडीडमध्ये तदनुसार योजना केल्या आहेत. सन १९२६ साली ट्रान्स्फर ऑफ प्रॉपर्टीच्या कलम ५५ अन्वये विक्रीचा करार सुद्धा रजिस्टर करावयास पाहिजे असा निर्णय देऊन प्रिव्हि कौन्सिलने ज्याप्रमाणें सळबळ उडवून दिली होती व शेवटीं कायदेमंडळाला सदरच्या निर्णयानें उडविलेला घोटाला दूर करावा लागला त्याचप्रमाणें सध्याही कायदेमंडळानें ताबडतोब कायद्याची दुरुस्ती करून सनिबंध देणग्या कायदेशीर आहेत अशी स्पष्ट घोषणा केली पाहिजे असें दिसतें.

महाराष्ट्रांत लेखी गॅरंटी देणारे
पहिले व फक्त १ च
गोल्ड मेडॅलिस्ट व मराठी वळणाचे स्पेशॅलिस्ट
पेन्टर वेडेकर, ए. जी.,
बुधवार चौक, पुणे २ (सिटी)
बाहेरगांवची कामे रेल्वे, मोटार अगर पोस्टानें पाठवूं.

डोक्यांतील उवा १ तांसांत
मारण्याचा आश्चर्यकारक शोध
लायसॉफ
बादली किंमत १ रु. ट. ख. निराळा
दोन वेळां उपयोग
दि मागोरॉ केमिकल कं. लि.
— हिराबाग, पुणे २ —

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

(रोडशूल्ड बँक)

हेड ऑफिस : पुणे शहर

विक्रीस काढलेले नवीन दहा लाखांचे मांडवल
सर्व विकले गेले आहे.

— मांडवल —

अधिकृत विक्रीस काढलेले वसूल झालेले
व सपलेले

रु. ५०,००,००० रु. २०,०८,००० रु. ७,५७,२८०

खेळलेले मांडवल रु. १,००,००,००० चे वर

— डायरेक्टर बोर्ड —

श्री. धों. कु. साठे, चेअरमन

श्री. व्ही. पी. वर्दे, प्रो. व्ही. जी. काळे, श्री. एन. जी. पवार, श्री. एस. जी. मराठे, श्री. आर. सी. सोहोनी, श्री. टी. व्ही. रानडे, श्री. एम. आर. जोशी, श्री. एफ. डी. पदमजी, श्री. एम. व्ही. गोखले, श्री. व्ही. एच. देशमुख.

— शाखा —

डेकन जिमखाना, मुंबई, जळगांव,
खडकी, गिरगांव (मुंबई), नागपूर

बँकगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

सी. व्ही. जोग, मॅनेजर

स्फुट विचार

ब्रिटिश सहकार्यांनी संघि गमावली

इंग्लंड, वेल्स, व उत्तर आयर्लंड ह्या ग्रेट ब्रिटनच्या विभागांत सभासदांस माळ पुरविणाऱ्या सहकारी संस्थांचे विस्तृत जाळे पसरलेले आहे आणि "को-ऑपरेटिव्ह होल्सेल सोसायटी" ह्या न्यांचा घाउक व्यवहार करणारा मध्यवर्ती संघ आहे. ह्याच प्रकारची मध्यवर्ती संस्था ग्रेट ब्रिटनच्या राहिलेल्या भागांत म्हणजे स्कॉटलंडमध्ये स्वतंत्र रीतीने काम करित आहे. ह्या दोन संस्थांचे एकीकरण करून ब्रिटिश सहकारी संघटन अधिक बलवान आणि कार्यक्षम बनवावे अशा विषयीचा विचार गेल्या वर्षीचे अखेरीस चालला होता. १९१२ साली त्यांनी 'को-ऑपरेटिव्ह इन्ड्युअरन्स सोसायटी' संयुक्त व्यवस्थेसाठी घेतली आणि तिला ग्रेट ब्रिटनमध्ये वरचे स्थान मिळवून दिले. हिंदुस्थान व सिलोन ह्या देशांत चहाचे मळे त्यांच्या संयुक्त मालकीचे आहेत. इंग्लिश व स्कॉटिश होल्सेल सोसायटीच्या एकीकरणाने त्यांच्या धंद्यांत त्याच तत्वावर मोठ्या प्रमाणावर प्रगति घडून येण्यासारखी होती. इंग्लंडमधील सोसायटीच्या सभासदांनी मोठ्या बहुमताने एकीकरणाची योजना मान्य केली. पण ती स्कॉटिश सोसायटीस अखेर मान्य झाली नाही. त्या देशांतील काहीं सहकारी संस्थांचा उघड विरोध होता, परंतु ती बहुमताने अमान्य केली जाईल असे कोणास वाटत नव्हते. हा नकार ४४२ विरुद्ध २०९ मतांनी दिला. ह्याचें इंग्लंडमधील सहकारी कार्यकर्ते आणि सामान्य जनता ह्यांस आश्चर्य वाटत आहे. संयुक्त संघटनाची चर्चा बऱ्याच काळपर्यंत चालली होती आणि ती यशस्वी होण्याची आशा सामान्य रीत्या उत्पन्न झाली होती. "रॉकडेल थायोनिअर्स"च्या शतसंवत्सरीच्या वर्षीत आलेली प्रगतीच्या मार्गात महत्वाचे पाऊल टाकण्याची उत्कृष्ट संधि ब्रिटिश सहकार्यांनी घालवली ह्याविषयी अनेकांस सखेद निराशा वाटणे स्वाभाविक आहे.

द्वैत, अद्वैत व सहकार

दिवंगत श्री. रामदास पंटुलू हे मद्रासमध्ये वकील होते, पण सहकारी चळवळीचे आस्थेयार्थक व दीर्घ बोधी नेते ह्या नात्याने त्यांची ह्या देशांत व बाहेरही प्रसिद्धी होती. श्री. राममूर्ती, मद्रास गव्हर्नरचे सहाय्यार, ह्यांनी श्री. पंटुलू ह्यांच्या चित्राचें सेंट्रल लॅंड मॉर्गेंज बँकेच्या दिवाणखान्यांत अनावरण करतांना, मद्रास प्रांतांत कित्येक रुपातनाम वकीलांनी सहकारी चळवळीत पुढाकार घेतला आहे ह्या गोष्टीच्या मुळाशी कायदा व सहकार ह्यांमध्ये असलेल्या सामान्य तत्वाचा उल्लेख केला. मानवी जीवनांत समतोलपणा राखणे हे दोहोंचें उद्दिष्ट आहे. कायदेपंडित बुद्धिपेरित असतात आणि सहकारी कार्यकर्ते प्रेमळ भावनायुक्त असतात, हा त्यांचेमध्ये भेद असला तरी दोघेही समष्टीवृत्तीने वागतात असे श्री. राममूर्ती म्हणाले. सहकारी तत्वासंबंधाने त्यांनी असे सांगितले की द्वैताशिवाय समाज शक्य नाही तरी त्यांत अद्वैत अथवा एकत्व निर्माण करणे हे सहकारी संघटनाचें कार्य आहे. ह्या रीतीने हिंदी संस्कृतीचे व सहकाराचें आदितत्त्व एकच आहे. सध्या जगांत सर्वच द्वैत माजून राहिले असतां आणि भिन्न भिन्न तत्त्वप्रणालींमध्ये अहमहमिका चालू असतांना सहकार व लोकशाही ह्यांच्या पायावर उभारलेल्या सामाजिक संघटनेचा पुरस्कार

करून हिंदुस्थानाने इतरांस घडा घालून दिला पाहिजे अशी सूचना त्यांनी केली. सहकाराची तात्त्विक व मूलमाही कल्पना श्री. राममूर्ती ह्यांनी विशद करून सांगितली आणि ती हिंदी तत्त्वज्ञानावर आधारली असल्याचे स्पष्ट केले ते चिंतनीय आहे. आमच्या सहकारी संस्थांचे बाह्य स्वरूप पाश्चात्य असले तरी त्यांचे अंतरंग पूर्णपणाने स्वदेशी आहे हे त्यांनी दाखवले आहे.

लॅंड मॉर्गेंज बँकेच्या कर्जावरील व्याजाचे दर

मद्रास प्रांतातील लॅंड मॉर्गेंज बँकांची वार्षिक परिषद मद्रास येथे नुकतीच भरली होती. मध्यवर्ती बँकेस आतां पूर्वापेक्षा स्वस्त दराने पैसा उभारता येतो, त्याचा फायदा शेतकऱ्यांस मिळावा ह्या दृष्टीने व्यावयाची कर्जे व व्यावयाची कर्जे ह्यांच्या व्याजामधील तफावत कमी करण्यांत यावी, असे दि. व. रत्नसभापति मुदलियार ह्यांनी परिषदेतील आपल्या भाषणांत सुचविले. डिसेंबर वरील व्याजाचा दर ३ किंवा ३.३ टक्के पडतो. परंतु शेतकऱ्यांस ६ किंवा ६.३ टक्के व्याज पडते. सरकार बँकेने दिलेल्या कर्जावरील व्याजाचा दर उतरवू देण्यास तयार नाही. खासगी सावकारांच्या व्याजाच्या दरापेक्षा सहकारी संस्थांचा व्याजाचा दर कमी रहाणे अगत्याचें आहे असे ते म्हणाले. अमेरिकेतील व्याजाच्या दरांची तुलना करून, हिंदुस्थानासारख्या शेतीप्रधान देशांत व्याजाचा दर कमी असण्याचें महत्त्व अधिकच आहे, असे त्यांनी प्रतिपादले व ३ टक्केपर्यंत २ टक्कांची तफावत असावी, असे सुचविले. गव्हर्नरांचे सहाय्यार, सर नॉर्मन स्ट्रॅथी, ह्यांनी दि. व. मुदलियार ह्यांच्या सूचनेस उत्तर देतांना, सावकारांकून ६ टक्कांपेक्षा कमी व्याजाने शेतकऱ्यांस इतरत्र कर्ज मिळू शकत नाही, व बँकेचा व्याजाचा दर ५.३% केल्यामुळे तिच्याकडे कर्जासाठी अधिक अर्ज येण्याचा संभव नाही, असे सांगितले. सध्याच्या बाजारभावांमुळे कर्जदार कर्जफेडच करित आहेत, तेव्हां व्याजाचा दर १ टक्का कमी केला, तर ते शेतकऱ्यांस आकर्षक वाटणार नाही, असा अभिप्राय त्यांनी व्यक्त केला. रिझर्व्ह बँकेने लॅंड मॉर्गेंज बँकेच्या भक्षमपणाची कसोटी म्हणून १०% ची मर्यादा घातली आहे, ती गाठेपर्यंत रिझर्व्हज वाढवीत रहाणेच शाहणपणाचें होईल, असा सहा त्यांनी दिला. परिषदेने अखेर ठराव मंजूर केले, त्यांत शेतकऱ्यांस ५% दराने कर्ज मिळावे, असा ठराव पास झाला.

होळकर संस्थानच्या सहकारी खात्याचा अहवाल

सप्टेंबर, १९४३ अखेरचा १९४२-४३ चा इंदूर संस्थानाच्या सहकारी खात्याचा अहवाल प्रसिद्ध झाला आहे. ह्या खात्यातील अनुभवी अधिकाऱ्यांस धान्यव्यवस्थेच्या कामाकडे वर्ग करावे लागले व कित्येक जागा रिकाम्या राहिल्या, त्याचा खात्याचे कामावर साहजिक परिणाम झाला. बजेटांत तरतूद असूनही खात्यास त्याचा फायदा वेगळे अशक्य झाले. अहवालाचे वर्षी सोसायटीच्या संख्या ८७८ ची ८९१ झाली. सहकारी चळवळीत खेळते भांडवल ९५ लक्ष रुपयांवरून ९० लक्ष रुपयांवर आले. सोसायटीच्या व्यक्तिशः सभासदांची व सोसायटीच्या कर्जफेड समाधानकारक होती; परंतु शहरी सोसायटीच्या वसुळीत प्रगति दिसली नाही. सहकारी स्टोअर्सच्या स्थापनेस चालना मिळत आहे, असे दिसते. रजिस्ट्रार, श्री. शेंलेकर हे सहकारी चळवळीच्या प्रसारासाठी शक्य तो प्रयत्न करून करित आहेत. सध्याच्या अनुकूल परिस्थितीचा पूर्ण फायदा हाती यावा, ह्या दृष्टीने त्यांची सटपट आहे.

असेंल्लीत रेल्वे अंदाजपत्र कावर चर्चा

युद्ध-वहातुक-खात्याचे मध्यवर्ती सरकारचे मंत्री सर एडवर्ड बॅथॉल यांनी १९४५-४६ चें रेल्वेचें अंदाजपत्रक ता. १५ रोजी कायदेमंडळापुढें मांडलें. पुढील वर्षाचें उत्पन्न २२० कोटींचें होईल असा अंदाज आहे. सर्वांचा आकडा १५९-८७ कोटी-पर्यंत येईल. उरलेल्या रकमेपैकी ३२ कोटी रुपये मध्यवर्ती सरकारास देण्यांत येतील.

वरील अंदाजपत्रकावर जी टीका झाली त्यांत प्रवासांत तिसऱ्या वर्गाच्या उताऱ्हेचे होणारे हाल, रेल्वे खात्यांत हिंदी लोकांची अधिक भरणा करण्याची आवश्यकता आणि रेल्वे मजुरांचा महागार्हभत्ता या गोष्टी प्रमुख होत्या.

रेल्वे कारभारावर टीका

“तिसऱ्या वर्गाचें उत्पन्न पहिल्या आणि दुसऱ्या वर्गाच्या उत्पन्नापेक्षा १८ पर्टींनी अधिक असतें आणि तिसऱ्या वर्गाच्या उताऱ्हेची संख्या इतर सर्व उताऱ्हेच्या ९० पट असते. असें असतां तिसऱ्या वर्गाची हेडसाईड केली जात आहे. आगगाडीच्या तीन वर्गांमध्ये होणारी जागेची विभागणी उताऱ्हेच्या प्रमाणांत असत नाही. तिसरा वर्ग जवळ जवळ अंधारांतून प्रवास करतो. गाडी थांबण्याच्या वेळा युरोपीय पद्धतीनें खाना घेणाऱ्या लोकांच्या सोयीवरून ठरविण्यांत येतात. अमेरिकेंतील आणि हिंदुस्थानांतल दरमाणाशीं उत्पन्नाचें प्रमाण आणि प्रवासांतल सोयींचा विचार करतां हिंदी उतारू अमेरिकेंतील उतारूच्या सात पट भाडें देतो. तिसऱ्या वर्गाच्या उतारूस जागेचा अभाव व प्रवासांत होणारे हाल दिसत असतां सुद्धां वरिष्ठ वर्गाची मिरासदारी कमी झालेली नाही. प्रवासांत होणाऱ्या अपघातांकडे सरकारनें लक्ष पुरविलेले दिसत नाहीं.

“रेल्वे-वहातुक-व्यवस्थेंत ९९३ टक्के लोक हिंदी आहेत. पण वाद आहे तो राहिलेल्या ३ टक्केचा. हे ३ टक्के सर्वांत उच्च अधिकाराच्या जागा धरून बसले आहेत आणि ते युरोपीय आहेत. त्या जागीं हिंदी लोकांचा भरणा झाला पाहिजे.

“चालू वर्षी ८० कोटींचा रु. नफा होईल असा अंदाज आहे. त्यापैकी २० कोटी रेल्वेमजुरांना महागार्हभत्ता म्हणून देण्यांत यावे. रेल्वे वहातुक खात्यांत एक कोट हिंदी लोक गुंतले आहेत. या गोष्टीचा विचार करतां वरील भत्त्याचें महत्त्व कळून येईल. राव कमिटीच्या शिफारशी मंजूर झाल्या पाहिजेत. कामाचे तास कमी करणें आवश्यक आहे.”

टीकेस सरकारी उत्तर

रेल्वे बोर्डाचे सभासद कर्नल वॅगस्टाफ आणि युद्ध-वहातुक-खात्याचे मंत्री सर एडवर्ड बॅथॉल यांनी वरील टीकेस वेळोवेळीं खालीलप्रमाणें उत्तरें दिलीं:—“तिसऱ्या वर्गातील उताऱ्हेचे हाल होतात हे खरें असलें तरी इतर वर्ग सुखानें प्रवास करतात असें नव्हे. उताऱ्हेच्या हालचालीं मनोवैधक वर्णन करणें वेगळें आणि त्यावरील उपाययोजनां सुचविणें वेगळें. सध्यांच्या परिस्थितीतहि रेल्वेचे अधिकारी उताऱ्हेची जी सोय करीत आहेत त्यावरून असें म्हणावयास हरकत नाही की युद्धानंतर सर्व इष्ट सुधारणा घडून येणार आहेत. महागार्हभत्ता म्हणून २० कोटींची रक्कम सध्या सर्ची घालण्यांत येते. मजुरांच्या सोईसाठी घान्याची ७०० टुकानें चालली आहेत. अगदीं वरच्या अधिकाराच्या जागीं परकी लोकांची संख्या घटत असून, हिंदी लोकांचें प्रमाण वाढत आहे. सध्यां युरोपीय अधिकारी ६२५ आहेत. पुढील चार वर्षांत ती संख्या २०० पर्यंत उतरेल. संबंध रेल्वे खातें खालपासून वरपर्यंत हिंदी लोकांच्या हातीं राहिल असा काळ फारसा दूर नाही.”

बँकिंग बिलांतून सहकारी बँका कां वगळल्या ?

बँकिंगचा नियोजित कायदा सहकारी बँकांना लागू पडणार नाही. सहकारी बँकांचें कार्यक्षेत्र विशिष्ट कार्यापुरतें मर्यादित असलें, तरी शेतीच्या घंघास भांडवलाचा पुरवठा, शेतीच्या माल-विक्रीस पैशाचें सहाय, इत्यादि गोष्टी अत्यंत महत्त्वाच्या आहेत आणि त्या बाबींचा व्यापक बँकिंग कायद्यांत समावेश होणें आवश्यक आहे, असा अभिप्राय इंडियन बँकर्स चेंबरनें व्यक्त केला आहे. सहकारी बँकिंगचा समावेश हिंदी बँकिंग कायद्यांत करणें व्यवहार्य होत नसेल, तर मुख्यतः कारखान्यांना भांडवल पुरविणाऱ्या विशिष्ट औद्योगिक बँकिंग कंपन्यांनाहि कायद्यांतून वगळण्यांत यावें, अशी त्या चेंबरची सूचना आहे. व्यापारी बँकांच्या व्यवहारापेक्षा ह्या संस्थांचा व्यवहार भिन्न प्रकारचा असतो, हें विसरतां कामा नये. चेंबरचा सरा प्रश्न औद्योगिक बँकांस जर कायदा लागू आहे, तर सहकारी बँकांसहि तो लागू कां नसावा, असा आहे. कायदा जरूर तेवढा व्यापक करा, असें चेंबरचें म्हणणें आहे.

बारामती-निरा विभागांतील सोसायट्या

पुणें सें. बँकेकडे जाणार

मुंबई प्रांतिक सहकारी बँकेच्या बारामती व निरा शाखांखालील सुमारे ३० सोसायट्यांच्या कर्जांच्या देवघेवीचा व्यवहार बँकेकडे सर्व व्यवहार पुणें सें. को. बँकेकडे ता. १ एप्रिलपासून देण्यांत यावयाचे आहेत, असें समजतें. पुणें जिल्ह्यांतील एवढाच भाग मुंबई प्रां. बँकेकडे होता, तो पुणें सें. बँकेकडे वर्ग झाला, म्हणजे जिल्ह्यांतील सर्व सोसायट्या जिल्हा बँकेकडेच येतील. ह्यासंबंधांत अ. रजिस्ट्रार श्री. चिनमूलगुंद ह्यांनी बारामतीस नुकतीच भेट दिली होती. पुणें सें. बँकेचे सीनियर इन्स्पेक्टर श्री. वा. चिं. भानू हे ह्या नव्या भागाकरितां सी. इन्स्पेक्टर म्हणून प्रारंभी काम करणार आहेत. सोसायट्यांच्या व्यवहारावर ह्या बदलामुळे मुद्दींच फरक पडण्याचें कारण नाही. व्यक्तिशः ठेवीदारांसहि पुणें सें. बँकेचा भरपूर फायदा घेतां येईल.

बार्शी सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह बँक लि.

नोटीस

या बँकेच्या सर्व सभासदांस कळविण्यांत येतें की, मे. साधारण सभेकडील ठराव नंबर ८/२०-९-४४ अन्वये नेमलेल्या कमिटीनें पोटनियमांस दुरुस्त्या सुचविल्या आहेत, त्यांचा विचार करण्याकरतां सर्व सभासदांची एक्स्ट्रा ऑर्डिनरी सभा रविवार ता. ११-२-४५ इ. रोजी दुपारी ३ वाजतां बँकेच्या सोने मेमोरिअल हॉलमध्ये भरणार आहे. तरी सर्व सभासदांनीं सभेचे वेळीं अगत्यपूर्वक हजर रहावें, कळावें.

बोर्डाच्या हुकुमावरून

बार्शी
ता. १९-२-४५

र. प. पटवर्धन
मॅनेजर

टीपः—(१) वरील सभेकरतां सोसायट्यांनीं नेमून पाठवावयाच्या प्रतिनिधीबाबत ठराव बँकेचे ऑफिसांत ता. १-३-४५ रोजी दुपारी ३ वाजेपर्यंत दाखल केले पाहिजेत. त्यानंतर आलेल्या ठरावांचा विचार केला जाणार नाही.

(२) कमिटीनें सुचविलेल्या दुरुस्त्यांचा मसुदा बँकेमध्ये पहाण्याकरतां ठेवला आहे.

औद्योगीकरण-दारिद्र्यावर तोंडगा

सर विश्वेश्वर अय्या यांचे भाषण

असिल भारतीय कारखानसंघाची पांचवी वार्षिक परिषद दिल्ली येथे ता. २४ व २५ रोजी भरली होती. तिचे अध्यक्ष सर एम. विश्वेश्वर अय्या यांनी आपल्या भाषणांत मूलग्राही महत्त्वाचे कारखाने हिंदुस्थानांत स्थापन होण्याचे अगत्य प्रतिपादन केले. देशाच्या आर्थिक उद्धाराचे ते आद्य महत्त्वाचे साधन आहे आणि औद्योगीकरणाखेरीज देशाचा घंदाहि उर्जितावस्थेस येणार नाही, असे त्यांनी सांगितले. यंत्रसामुग्रीच्या उत्पादनास तात्काळ आरंभ केला पाहिजे; शिक्षणासाठी विद्यार्थी परदेशी रवाना करण्यापेक्षा त्यांच्या शिक्षणाची व्यवस्था हिंदुस्थानांतच टेक्नॉलॉजिकल इन्स्टिट्यूट स्थापन करावी; हिंदुस्थानांत संयुक्त राष्ट्रांनी स्थापन केलेले लष्करी कारखाने बिनलष्करी जिनसांच्या उत्पादनास योग्य करते करता येतील ह्याची मुख्यतः हिंदी तज्ञांकरावी चौकशी करवून त्यांचे योग्य रूपांतर करण्यांत यावे; इत्यादि सूचना सर विश्वेश्वर अय्या ह्यांनी केल्या. त्यांच्या भाषणांत हिंदी औद्योगिक उत्कर्षाबाबत कळकळ, उपाययोजनेविषयी स्वच्छ कल्पना, इत्यादि गोष्टी स्पष्ट दिसून येतात. सरकारी घोरणांत तडफ व संकलित विचार ह्यांचा अभाव त्यांस आढळला.

शरीरपोषण व पोट भरणे ह्यांतील फरक चुकीचा समज

“ आरोग्याच्या अपेक्षेनुसार, श्रमांच्या कराव्या लागणाऱ्या कामानुसार, वयानुसार व स्त्री-पुरुष भेदानुसार, तसेच गर्भारपण, बालपोषण वगैरे शरिरावर पडणाऱ्या जबाबदारीनुसार, शरिरास लागणाऱ्या अन्नपदार्थात फेरबदल करावे लागतात. शरीरपोषण योग्य होत असेल तर आरोग्य राखणे सुलभ जाते; हे सर्वास समजत असूनहि युद्धपूर्वकाली फारसे उमजत नव्हते. पोट भरले किंवा भूक शमली म्हणजे पोषण नटि होत असले पाहिजे असा अनेकांचा विशेषतः गरीबांचा युद्धपूर्वकाली समज होता. हल्लीच्या परिस्थितीत पोट भरले असे वाटले तरी कुठंतरी चुकत आहे, अन्नपदार्थ जसे सकस असावेत तसे नाहीत, दूध भाजीपाला वगैरे जे आवश्यक ते सुद्धीच मिळत नाहीत, किंवा फार थोड्या प्रमाणांत कधीतरी मिळतात वगैरे अनुभवांमुळे योग्य शरीरपोषण व पोट भरणे ह्यांत जमीनअस्मानाचा फरक आहे असे आतां समजू लागले आहे. संकटांतूनहि कधी कधी सुखाचे किरण दिसू लागतात. तशापैकीच हा एक युद्धजन्य परिस्थितीला अनुभव होय. हल्ली अन्नपदार्थ, महागाई व शरीरपोषण हा खेडेगांवांसुद्धा एक चर्चेचा विषय झाला आहे.” डॉ. के. एम. म्हसकर, एम. ए., एम. डी., डी. पी. एच. ह्यांचा “आरोग्य मंदिर शारीरिक शिक्षण विशेष अंक” ह्यांतील लेख.

मुंबई शेअर बाजार

(मेसर्स व्ही. एम्. लिमये आणि कं. पुणे ४ यांजकडून)

१९४४ मधील चक्रवर्तार	दिलेले व्या- संहित अंतिम	व्याज केंद्रा मिळते	कंपनीचे नांव	मूल रु.	मंगळवार दि. २०/२/४५	बुधवार २१/२/४५	गुरुवार २२/२/४५	शुक्रवार २३/२/४५	सोमवार २६/२/४५
२३१५; १९१६	१२९-८-९	ऑगस्ट	टाटा टिकईस	३०	२१६५-००	२१५१-००		२१४३-१२	
४३५; ३६९	२३-०-०	ऑगस्ट	टाटा आर्झिरी	७५	४०५-००	३९८-००		३९५-००	
२२०१; १६९५	२५-०-०	मार्च-सप्टें.	बॉम्बे टर्किंग	२५०	१८९८-१२	१७९७-००		१७८०-००	
७६५; ५३३	१६-०-०	मार्च-सप्टें.	कोहिनूर	१००	६१२-००	६०६-००		६०५-००	
६५३; ४७५	३५-०-०	मे	स्वदेशी	१००	५४४-००	५४१-००		५३८-००	
४९८; ३६१	१०-०-०	नोव्हें.-एप्रिल	नागपुर	१००	३९२-००	३८९-००		३८५-००	
३७७; २६५	२५-०-०	एप्रिल	फिनले	१००	३११-००	३०८-००		३०४-००	
३९४; २८२	६-०-०	ऑक्टो.-एप्रिल	गोकाक	१००	३०९-००	३००-००		२९५-००	
३०५; २१८	४-०-०	जाने.-जुलै	सिप्लेक्स	५०	२७४-००	२७०-००		२६७-००	
५-१०-६; ३-६	०-३-०	मे	अपोलो	२	४-३	४-२-३		४-२	
२१-१४; १३-४-६	१-४-०	मे	इं. यु. ऑर्गि.	१०	१५-२	१५-०		१४-१४	
४-९; २-७	०-५-०	मे	टिकईस	१	३-३	३-२-६		३-१-६	
१२७०; ६३०	१११-०-०	जुलै	इंदूर भाळवा	१००	६९८-१२	६९५-००		६८७-००	
२५४; २१६	७-०-०	जानेवारी	अतो. सीमेंट	१००	२३२-००	२३५-००		२३५-००	
२५९; २१९	९-०-०	जानेवारी	बेलापूर शुगर	५०	२२५-००	२२३-००		२२३-००	
५७५; ३७६	७-८-०	डिसेंबर	बॉम्बे बर्मा	१२५	५४६-००	५४२-००		५४५-००	
१३-१२; ७३	२-०-०	जुलै	न्यू इंडिया अं.	१५	८१-००	८०-१२		८०-००	
३८; २९-२	१-४-०	जानेवारी	शिंदिया स्टीम	१५	३४-१०	३४-७		३४-१	
८५; ४८	३-४-०	एप्रिल	शिवराजपुर	१०	५६-००	५६-००		५६-००	
३३; १९	...	...	टाटा केमिकल	१०	२१-२	२१-०		२१-०	
९०; ६८-१२	३-०-०	सप्टेंबर	टाटा ऑईल	२५	७०-१२	७१-००		७१-००	
			३३ रोसे	१००	९९-१०	९९-१०	९९-१०-३	९९-१०-६	

कस्तुरबा दिवानिभित्त शेअर विभाग बंद

साप्ताहिक सुट्टी

वर्ग पुस्तके (टा. सुके) बंद

कोहिनूर मिल्स १६-२-४५ ते १४-३-४५ बँक ऑफ बरोडा १६-२-४५ ते ८-३-४५
बी. आय. सी. २८-२-४५ ते २८-३-४५ न्यू ग्रेट मिल्स " " ३% डिस्ट्री लोन = ९९ रु. १२ आ.
बँक ऑफ इंडिया १६-२-४५ ते ३-३-४५ सोने = ७३-३
चांदी = १२८-०

दि. २३-२-४५
३% डिस्ट्री लोन = ९९ रु. १२ आ.
सोने = ७३-३
चांदी = १२८-०

“सहकार—ज्ञान, भक्ति व योग ह्यांचा समन्वय”

जुन्या धर्माचा नव्या नांवाखाली पुरस्कार

मद्रास येथील सेंट्रल लॅंड मॉर्गेज बँकेमध्ये के. श्री. रामदास पंतुलू ह्यांच्या तैलचित्राचें अनावरण मद्रासच्या गव्हर्नराचे सहाय्यार, श्री. राममूर्ती, ह्यांनीं नुकतेंच केले. श्री. पंतुलू ह्यांनीं हिंदी सहकारी चळवळीचें मार्गदर्शन केले, त्याबद्दल आदर व्यक्त करून श्री. राममूर्ती म्हणाले, “ज्ञान, भक्ति आणि कर्म (दृष्टि, विश्वास आणि कार्य) ह्या तीनहि योगांचा समन्वय सहकारांत होतो. निर्जीव कायद्याचा कीस काढीत बसणाऱ्या वकिलांना सहकारी चळवळींत समाधान लाभतें, त्यामुळेच जुन्या सहकारी कार्यकर्त्यांत एवढी अढळ निष्ठा दिसून येते. श्री. पंतुलू ह्यांनीं वकिलीतील पैशावर पाणी सोडून सहकारी चळवळीचें नेतृत्व स्वीकारलें. काँग्रेसच्या घोरणाकडे त्यांचा कळ असला तरी प्रत्यक्ष व्यवहारांत ते खरेखरे सहकारीच होते. सहकार आणि लोकशाही ह्यांचा समन्वय हिंदी संस्कृतीस घरून असल्याकारणानें, जुन्या धर्माचा “सहकार” हा बाह्यात्कारी नवा अवतार हिंदुस्थानांत मूलतः नवीन नाही. ह्या पुनरुज्जीवनाचे एक आय पुरस्कर्ते, ह्या दृष्टीनें श्री. पंतुलू ह्यांचें महत्त्व विशेष आहे. सध्या वेगवेगळे दृष्टिकोन यशस्वी होण्यासाठीं झगडत असतांना, हिंदी संस्कृतीस घरून असलेल्या सहकारी भूमिकेचा आत्मविश्वासानें-पुरस्कार करण्याचें घाटस केले पाहिजे. आपला जुना सरा धर्म नव्या नांवाखाली पसरविणारे सहकारी नेते हिंदुस्थानाचें एका दृष्टीनें पुनरुज्जीवन करीत आहेत.”

सैनिकांचें शारिरिक स्वास्थ्य

हिंदी नि ब्रिटिश सैनिकांच्या आरोग्याचा गेल्या चार वर्षांचा आढावा निरखून पाहिला असता १९४२ मधील आरोग्यमान समाधानाची परिस्थिति दाखवीत आहे असें आकड्यांवरून सिद्ध होत आहे. १९४०-४१-४२ या कालखंडाच्या अवधीत ब्रिटिश सैनिकांच्या आरोग्यांत बराच विघाड असल्याचें आढळून आलेलें होतें. पण १९४२ च्या हातीं आलेल्या ताज्या आरोग्य इतिवृत्तांत ही परिस्थिति बदलली असल्याचें दिसून आलें आहे. हिंदी सैनिकांनाहि १९४२ साल चांगलें गेलें असल्याचें या इतिवृत्तांतलें आकडे दाखविण्यास समर्थ आहेत. मात्र १९४१-४२ नि तत्पूर्वीचा काळ हिंदी सैनिकांना अधिक सुखावह गेलेला होता. १९४२ सालीं ब्रिटिश अधिकारी नि इतर सैनिक दर हजारां अनुक्रमे १०९९.८ व ९८९.१ उपचाराकारितां जात. हिंदी सेनेच्या बाबतींत हेंच प्रमाण ७०८.९ नि ७४६.५ असें होतें. १९४३ मधील हेच आकडे अनुक्रमे ९३७.४ व ८४७.२ नि ६५५.०, ७४२.७ असें आहेत. हिंदुस्थानच्या सीमान्त प्रांतांतलें हवा अत्यंत वाईट नि तेथेंच या सैनिकांना या अवधीत झगडाचें लागलें होतें. सर्वांत अधिक भयंकर पीडा मलेरिया तापानें दिलेली आहे.

पुराणवस्तु संशोधन खात्यांत युरोपियन

पुराणवस्तु संशोधन खात्यांत जुन्याच युरोपियनांस नोकरी मिळणार आहे असें दिसतें. बंगालच्या गव्हर्नरांचे घाकटे बंधू, मि. के.सी. ह्यांच्या नेमणुकीने त्यास प्रारंभ होत आहे.

मुंबई इलाख्यांतील सहकारी चळवळीच्या केंद्रस्थानी असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बॉम्बे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लि.

(सहकारी कायद्यान्वये नोंदलेली)

स्थापना १९११.

मुख्य कचेरी-सर विठ्ठलदास ठाकरसी मेमोरिअल बिल्डिंग, ९, बँक हाउस लेन, कोट मुंबई.

टेलिफोन नं. २५४६१

तारेचा पत्ता 'फार्मर बँक'

अधिकृत भांडवल :: रु. १५,००,०००

काढलेलें भांडवल :: रु. १३,२५,०००

भरलेलें भांडवल :: रु. १३,११,५००

खेळतें भांडवल १९४४ जून अखेर ४ कोटी ७३ लक्ष

.....शाखा व उपशाखा.....

१ वारामती (जि. पुणे)	२३ नाशिक (जि. नाशिक)
२ नीरा	२४ लासलगाव
३ सातारा (जि. सातारा)	२५ मालेगाव
४ कऱ्हाड	२६ नांदगाव
५ किलोस्करवाडी	२७ पोटी
६ कोरेगाव	२८ सटाणा
७ इस्लामपूर	२९ येवले
८ शिराळ	३० धुळे (जि. पश्चिम सानदेश)
९ तासगाव	३१ दोंडाईचे
१० वाई	३२ नंदुरवार
११ भिवंडी (जि. ठाणे)	३३ साकी
१२ कल्याण	३४ शहादे
१३ पालघर	३५ शिरपूर
१४ अकलूज (जि. सोलापूर)	३६ शिंदसेडे
१५ अहमदनगर (जि. अहमदनगर)	३७ तळोदे
१६ बेलापूर रोड	३८ दोहद (जि. भंडोच व पंचमहाल)
१७ कोपरगाव	३९ गोधा
१८ पाथर्डी	४० सालोद
१९ राहुरी	४१ पन्वेल (जि. कुलाबा)
२० शेवगाव	४२ नाडियाद (जि. सेटा)
२१ नांबोरी	४३ आनंद
२२ बिरमगाव (जि. अहमदाबाद)	

या बँकेत मुदतीच्या, चालू व सेविंग बँक ठेवी स्वीकारल्या जातात आणि इलाख्यांतील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणीं हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प उत्पन्नाचे लोक, यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरितां हेड ऑफिस अगर शाखा-कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल्. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.